

Neo-asylum eran – en omvärdering av psykiatrins avinstitutionalisering

Recenserad bok: Att skriva sig ut. Nya terapeutiska miljöer och tvångsvårdade patienters subjektformering 1967–1992

Författare:Frida Wikström

Förlag: Arkiv förlag (278 sidor), Lund, 2018

Övergången från stora anstalter till moderna sjukvårdsinrättningar mellan 1960-talet och 90-talet inom psykiatrin kan anses vara en av de största samhällsförändringarna som rör sjukvården under 1900-talets andra hälft och utforskas i nytt ljus av Frida Wikström. Även om denna process ligger relativt nära i tid är historisk forskning inom området angeläget så dagens sjukvård skall kunna förstås i sin helhet. Bokens ämne är de nya miljöer som psykiatrisk tvångsvård utövades i när patienterna utslussades från de stora institutionerna efter införande av antipsykotisk medicinering. I författarens egna ord:

”Psykiatrin har historiskt präglats av två stora rörelser: en som ledde människorna in till institutionerna och en som ledde dem ut.” (sida 11).

Mycket av tidigare forskning har fokuserat på den förra rörelsen medan den senare ibland har förenklats till nedläggning av de stora fysiska sjukhusen utan en fördjupning i processen. Det skapades nya miljöer för patienter utanför institutionerna men som Wikström visar handlar det snarare om nya rum i hennes egna terminologi. Bokens fokus är att genom empiriskt material utforska vilka nya rum som skapades och vilka projekt som sjosattes för att uppnå dessa nya rum samt hur dessa ändringar påverkade den ideala bilden av en utskrivningsklar patient. Sist diskuteras hur patienternas egna subjektsskapande ändrades under perioden.

Materialet som ligger till grund för studien är statliga utredningar, ansökningar till utskrivningsnämnder, dagboksanteckningar och patientförenings-tidskrifter från tidsperioden. Detta material är då både lokalt knutet till Lund men också nationellt. Huvudfokus är att belysa patienternas egen väg ut från sjukhusen till andra instanser.

Mot slutet av 1950-talet börjar i de statliga utredningarna föras talan om möjligheten att psykiatriska patienter kan skrivas ut i samhället i större utsträckning. I författarens egna ord:

”I slutet av 1950-talet talades det om både resocialiserande vård och återanpassning i samhället. Entusiasmen över de nya terapeutiska landvinningarna framkommer i betän-

kandet, inte minst tilltron till psykofarmakans möjligheter och medicinernas möjligheter att få patienter i sysselsättning, arbete och psykoterapi". (sida 67)

Efter betänkandet kom 1966: ”Lag (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall” (dvs. LSPV) som kom till för att reglera tvångsvård fram till ”Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård” (LPT) infördes. I LSPV kom frivillig vård att betonas. Även om det redan från 1920-talet fanns möjlighet att skrivas in frivilligt så gällde inte detsamma för utskrivning. I boken beskrivs denna process där detta nya tankesätt vinner grund från 1960-talet. Det finns också en intressant genomgång om hur narkomaner blir en mer vanlig patientkategori som först regleras i lag 1981.

I första hand är det inrättandet av öppenvårdsmottagningar som är det mest synliga nya rum inom psykiatrin. Andra exempel är bostäder och rum för arbetsterapi som kommer till. Under denna period av ändring ändras diskussionen och synsättet, till exempel ses hospitalisering inte som något positivt. Detta belyser Wikström genom en beskrivning av ärenden till den lokala utskrivningsnämnden samtidigt som det blir vanligare med att det uppkommer problem med att hitta alternativ. Eftersom många patienter i första hand blev försöksutskrivna och hade krav på uppföljande vård, var fysisk närhet till sjukhusen den mest pragmatiska lösningen och samtidigt kände många patienter trygghet i denna närhet.

Under denna period var det tydligt att både patienter som vårdats länge inom sluten vård och patienter som hade varit inlagda under kortare tid hade behov av särskild träning för återanpassning och rehabilitering. Detta i sin tur skapade nya behov av arbetssätt från sjukvården. Särskilda träningslägenheter inrättades där skötare hade tillsyn av patienter och utgjorde en förebild för hur vardagliga sysslor kunde utföras. Arbetsträning som en del av återanpassningen till samhället blev mera vanlig. Den nyare patientgruppen, på den tiden kallade narkomaner, utgjorde en särskild utmaning, och i studien tydliggörs att denna patientgrupp inte på en gång flyttades ut från psykiatrin (om det överhuvudtaget hände) utan hanterades utifrån det individuella fallet.

Bokens sista empiriska del använder sig av patienters egna berättelser i tidskrifter utgivna av patientföreningar-. Dessa berättelser kompletterar ytterligare bilden av psykiatris förändring under perioden. Då dessa patienter i många fall redan var utskrivna kunde de beskriva deras egna erfarenheter med ett mera reflekterande och fritt synsätt.

I denna bok tecknas upp bilden av den nya missbrukaren, nya psykiatrin och den nya subjektformerande patienten som växer fram under perioden. Vidare ifrågasätter författaren idén att institutionerna försvann och menar snarare att övervakning och handläggning antog nya former. I författarens egna ord:

”Post-asylum betecknar en tid och en era som är förbi, det vill säga tiden för de stora sjukhusen, men begreppet tar inte hänsyn till tekniker eller styrningspraktiker utan behandlar främst den fysiska platsen. Av den anledning anledningen förefaller det mer rimligt att använda neo-asylum för att förklara den förändring som ägt rum och de nya terapeutiska inslag som undersökts i denna avhandling.”

Detta innebär att psykiatrireformens påverkan under 1990-talet inte skall över-skattas då reformprocessen påbörjades långt innan.

Boken är verkligen att rekommendera för alla som har med modern psykiatrisk vård att göra. Det redogörs för hur vårt nuvarande system av lagar och praktiskt omhändertagande utformades och påverkades av sin samtid. Att lyfta fram patienternas egna erfarenheter och perspektiv ökar bokens aktualitet då många praktiska dilemman som beskrivs i boken känns igen på de flesta kliniker än i dag. En bok som denna visar hur levande och spännande psykiatrisk historisk forskning är och understryker att nuvarande verksamhet inte kan förstås utan en historisk förståelse.

Författaren är enligt Göteborgs Universitets hemsida aktiv inom flera olika forskningsprojekt som fortsätter ämnet från boken och har mejladress: frida.wikstrom@gu.se.

*Steinn Steingrímsson
Docent och specialist i psykiatri
Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Göteborg
steinn.steingrimsson@vgregion.se*